

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

5 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 5, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

1. МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	8
---	---

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

2. ХАМРАҚУЛОВ Шавкатжон Салимович ИШ БЕРУВЧИНИНГ ФУҚАРОЛИК ЖАВОБГАРЛИГИНИ МАЖБУРИЙ СУҒУРТАЛАШ ШАРТНОМАСИНИНГ АСОСИЙ ШАРТЛАРИ: МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАРНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ	17
3. ИСМОИЛОВА Азиза Алишер қизи МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ГЕНДЕР АУДИТИНИНГ РОЛИ	25
4. САЙДИВАЛИЕВА Хуршида Ходжиакбаровна ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ СТАНДАРТЛАР АСОСИДА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.....	32

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ҲАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

5. ТАЖИБОЕВ Маъруфжон Маматожиевич СУДЬЯНИНГ ҚАРОР ҚАБУЛ ҚИЛИШДАГИ МУСТАҚИЛЛИГИ: ЮТУҚЛАР ВА ТАКЛИФЛАР	40
6. ТОШТЕМИРОВ Баҳром Байитович ЖИНОЯТГА ОИД МАЪЛУМОТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ МУҲИМ ВАЗИФАЛАРИ	46

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

7. ХАЙДАРОВ Шухратжон Джумаевич ХАВФ ОСТИДА ҚОЛДИРИШ ЖИНОЯТИНИНГ ОБЪЕКТИ.....	52
8. АБДУРАШИДОВ Абдурауф Абдурашидович ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР ТОМОНИДАН “ЎЗГАЛАР МУЛКИНИ ТАЛОН-ТОРОЖ ҚИЛИШ” ЖИНОЯТЛАРИНИ КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИ	60

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

9. БОБОМУРОДОВ Фарход Боймуротович ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲАОЛИЯТИДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ, ЭРКИНЛИКЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	68
---	----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. ISMOILOV Samandar IMPACT OF CLIMATE CHANGE ISSUES ON THE PROTECTION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS.....	75
11. КАМИЛОВ Ойбек Хамиджонович ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ И СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ МИГРАЦИИ.....	83
12. ОЧИЛОВ Шермат Рашидович ЗАМОНАВИЙ ТЕРРОРИЗМ: КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШДА ДАВЛАТЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ ИЖТИМОЙ ЗАРУРАТИ.....	92

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

БОБОМУРОДОВ Фарход Боймуротович

Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси Ягона тезкор бошқарув марказининг
масъул ходими, юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

E-mail: farxodbobomurodov663@gmail.com

ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ, ЭРКИНЛИКЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): БОБОМУРОДОВ Ф.Б.
Тезкор-қидирув фаолиятида инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари-
ни таъминлашнинг ташкилий асосларини такомиллаштириш // Юрист ахборотномаси
– Вестник юриста – Lawyer herald. № 5 (2024) В. 68-74.

 5 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-5-9>

АННОТАЦИЯ

Мақолада тезкор-қидирув фаолиятида инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлашда амалиёт ходимларининг ташкилий фаолияти замон талабига тўлиқ жавоб бермаслиги, эмпирик материаллар ва амалиётда учраётган муаммоларни ўрганиш асосида таҳлил қилинган. Тезкор ходимларнинг иш тартиби, вазифаси такрорланмаслигини олдини олиш учун янги бўлинмаларни ташкил этиш зарурати асослантирилган. Ҳозирда энг кўп содир этилаётган жиноятларнинг тури, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари мазмунидан келиб чиққан ҳолда, кунлик (жорий) функциялар тақсимланиши, мазкур жараёни назорат қилиш ваколатини прокурорга берилиши, инсон ҳуқуқларига риоя қилинишига таъсири ижобий баҳоланган. Ушбу ислохотлар ходимларнинг штат бирлигини қайта кўриб чиқиш, кунлик ишлаш тартибини ва моддий базаларини такомиллаштириш билан узвий боғлиқлиги таъкидланган. Бундан ташқари тезкор бўлинмаларнинг фаолиятини рақамлаштириш орқали ички, ташқи ва халқаро ҳамкорлик масалаларига эътибор қаратиш лозимлиги асослантирилган.

Калит сўзлар: инсон ҳуқуқлари, тезкор-қидирув фаолияти, тезкор бўлинмалар, жиноятларнинг олдини олиш, терговга қадар текширув, тезкор-қидирув тадбирлари, рақамлаштириш.

БОБОМУРОДОВ Фарход Боймуротович

Ответственный сотрудник Единого центра оперативного управления
Главного управления внутренних дел г. Ташкента,
доктор философии по юридическим наукам (PhD)

E-mail: farxodbobomurodov663@gmail.com

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ОСНОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ, СВОБОД И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА В ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ на основе эмпирического материала и изучения практических проблем организационной деятельности персонала по обеспечению прав, свобод и законных интересов человека в оперативно-розыскной деятельности, которая не в полной мере отвечает требованиям времени. Обоснована необходимость создания новых подразделений для предотвращения дублирования порядка работы и задач, поставленных перед сотрудниками. Обосновано что реформы неразрывно связаны с пересмотром штатов работников, совершенствованием распорядка дня и материальной базы, а также обоснована необходимость сосредоточения внимания на вопросах международного сотрудничества посредством цифровизации деятельности оперативных подразделений.

Ключевые слова: права человека, оперативно-розыскная деятельность, оперативные подразделения, предупреждение преступлений, досудебное расследование, оперативно-розыскные мероприятия, оцифровка.

BOBOMURODOV Farkhod

Doctor of philosophy in law (PhD)

E-mail: farxodbobomurodov663@gmail.com

IMPROVING THE ORGANIZATIONAL FRAMEWORK FOR ENSURING HUMAN RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS IN OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES

ANNOTATION

The article was analyzed on the basis of the fact that the organizational activities of internship personnel in ensuring human rights, freedoms and legitimate interests in operational-search activities do not fully meet the requirements of the time, empirical materials and studies of the problems encountered in practice. The order of work of operational personnel, the need to establish new units to avoid the repetition of the task is justified. It is noted that these reforms are inextricably linked with the revision of the state unit of employees, the improvement of the daily routine of work and material bases. In addition, it is justified that by digitizing the activities of operational units, attention should be paid to issues of domestic, foreign and international cooperation.

Keywords: human rights, operational-search activities, operational units, crime prevention, pre-investigation investigation, operational-search activities, digitization.

Дунёда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини муносиб таъминлаш, давлатларнинг хавфсизлик ва жиноятчилик кўрсаткичлари, фуқаролар мурожаатларининг ўз вақтида кўриб чиқилиши ҳамда уларнинг ҳаёти ва соғлиғи, мол-мулкни ҳимоя қилиш масаласи Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо давлатларнинг демократик ривожланиш даражасига, одил судловнинг самарадорлик кўрсаткичларига тааллуқлидир. Статистик маълумотларга кўра, дунёда қарийб 1 миллиард 500 миллион инсонлар бузилган ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш имкониятига эга эмас [1]. Бу ҳар бир давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг хизмат фаолиятини ташкил этиши билан боғлиқ. Хусусан, 2024 йилнинг июль ойи бўйича ҳар 100.000 аҳолига нисбатан Венесуэлада 82,1 та, Янги Гвинейда 80,4 та, Жанубий Африкада 75,5 та, Сурияда 69,1

та, энг паст даражада Швейцарияда 24,9 та, Японияда 22,9 та, Қатарда 14,3 та [2] жиноятлар қайд этилган. Бунинг асосий сабаби бевосита ушбу давлатларнинг ҳуқуқ тартибот органлари мунтазам равишда самарали фаолият кўрсатишидир. Зеро, ахборот-коммуникация технологиялари ривожланиб бораётган глобаллашув жараёнларида ҳар бир инсоннинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини адолат тамойилига асосан ҳимоя қилиш [3], жамиятда тинчлик ва осойишталикни сақлаш, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида адолат устувор бўлишини таъминлашда ички ишлар органлари кундалик хизмат вазибаларини масъулият билан бажаришни талаб этади.

Ўзбекистон Республикасида қонун устуворлигини тўлиқ таъминлаш, суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини чекловчи тезкор-қидирув тадбирларни қонуний асослар ва шартларга амал қилган ҳолда ўтказиш, бу борада қонунни бузган ҳар бир мансабдор шахсни жавобгарликка тортиш, турли тажовузлар оқибатида фуқароларга етказилган жисмоний, маънавий ва моддий зарарларни қоплаш юзасидан кенг қамровли ислоҳотлар ўтказилмоқда. Жумладан, 2030 йилгача мўлжалланган Барқарор ривожланиш мақсадларида: “мамлакатимизда ҳар бир инсоннинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлашни назарда тутадиган “ҳеч кимни эътибордан четда қолдирмаслик” тамойилининг белгилангани; 16-мақсадида: “қонун устуворлигига кўмаклашиш, барча учун одил судловдан фойдаланиш бўйича тенг имкониятларни яратишга алоҳида эътибор қаратилганлиги” [4]; “Ўзбекистон – 2030” стратегиясининг 87-мақсадида: “ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолияти инсон манфаатлари, кадр-қиммати ва ҳуқуқларини ҳимоя қилиш” [5] га урғу берилган бўлиб, бунда далилларни йиғиш ва расмийлаштиришда замонавий ахборот технологиялари ва илмий ютуқларни жорий қилиш орқали фаолиятнинг рақамлаштирилиши, тезкор-қидирув фаолиятида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашда долзарб аҳамият касб этади.

2023 йил 28 февраль куни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитасида ИИВнинг 2023 йилда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларнинг профилактикаси борасида тегишли вазирлик ва идоралар билан ҳамкорликда бажарилган ишлар атрофлича муҳокама қилиниб, унга кўра, 2023 йилда содир этилган умумий жиноятларнинг 87,7 фоизи фош этилганлиги, қидирувда юрган жами 7563 нафар шахслар ушланганлиги, бедарак йўқолган 450 нафар шахс топилгани, тезкор-қидирув тадбирлари натижасида ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланиб содир этилган 6455 та жиноят аниқланганлиги [6] ташкил этиши алоҳида таъкидланиб, мазкур вазибаларни сифатли бажаришда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг таъсирчан механизмларини ишлаб чиқиш белгиланди. Тезкор-қидирув фаолиятида инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлашнинг ташкилий механизмининг яратилиши, тезкор бўлинмаларнинг ишини самарали ташкил этишга ҳуқуқий асос бўлади. Ташкилий механизм дейилганда Тезкор-қидирув фаолияти соҳасига тегишли қонунлар ижросини таъминлаш мақсадида қабул қилинган идоравий ҳужжатларни қўллаш механизминини тушуниш лозим.

“Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуннинг 4-моддаси учинчи хатбошида: *“жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этиш, шунингдек, жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш”* [7] каби муҳим вазибалар белгиланган бўлиб, амалиётда тезкор бўлинмалар томонидан жиноятларни аниқлаш, уларни фош этиш, жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш каби вазибалар амалга оширилмоқда.

Статистик маълумотлардан шу аёнки, 1991–2023 йилларда содир этилган жиноятларнинг 75 фоизи ўзгалар мулкини талон-торож қилиш, 10 фоизи жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибига қарши, 8 фоизини оилага, ёшларга ва ахлоққа ва 7 фоизини шахсга қаратилган жиноятларни ташкил этмоқда. Кўриниб турибдики, энг кўп содир этиладиган жиноятлар ўзганинг мулкини турли усуллар билан

талон-торож қилиш ҳисобланиб, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкӣ дахлсизлик ҳуқуқининг бузилишига олиб келмоқда. Терговга қадар текширувда кўриб чиқилаётган мурожаатларнинг 3/4 қисми замонавий усулда фуқароларнинг мол-мулкига моддий зарар етказилганлиги аниқланмоқда. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини бузиш ҳолати давом этаётган экан ички ишлар органлари тезкор бўлинмаларнинг штат бирликларидан келиб чиққан ҳолда янги бўлинмаларни ташкил этиш лозим. Бунда маъмурий ҳудудларнинг географик тузилиши, аҳоли сони, фуқароларнинг қонунларга бўлган муносабати, ҳудудларнинг ижтимоий-криминоген вазиятини инобатга олиш лозим.

Ҳозирда шаҳар (туман)ларда фаолият кўрсатаётган тезкор ходимлар ички ишлар органи раҳбарининг буйруғи билан маҳаллаларга бириктирилиб, хизмат раҳбари томонидан тасдиқланган функционал вазифалари бўйича жиноят-қидирув ва терроризмга қарши курашиш йўналишида жиноятларни аниқлаш ҳамда фош этиш билан шуғулланмоқда. Аксарият ҳолларда шаҳар (туман)ларда фаолият кўрсатаётган тезкор ходимларининг тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини такроран вилоят ёки вазирликнинг ходимлари томонидан амалга ошириш ҳолатлари кузатилмоқда. Ички ишлар органлари тезкор хизматларининг вертикал тизими ва тузилиши (даражаси, мақоми)дан келиб чиқиб хизмат вазифаларини аниқлаштириш лозим. Яъни, вазирлик, бош бошқарма ва бошқарма таркибидаги бўлинмаларнинг тезкор ходимлари, содир этилиб фош этилмасдан қолаётган, шов-шувли, оғир ва ўта оғир турдаги жиноятларни фош этишда туман (шаҳар)ларда фаолият кўрсатаётган тезкор ходимларга амалий жиҳатдан, яъни, жиноятларнинг олдини олиш, аниқлаш ва фош этишни тактик жиҳатлари ҳақида маслаҳатлар ҳамда маҳорат билан (мастер класс) тезкор-қидирув тадбирлари ўтказилиб, ёш жиҳатдан амалий тажрибаси етарли бўлмаган тезкор ходимларнинг соҳага оид кўникмасини оширишга ҳисса қўшишлари лозим. Мисол учун бир туманда 15 нафар тезкор ходимлар фаолият кўрсатадиган бўлса, ушбу ходимларга бириктирилган маҳаллалар кесимида жиноятларнинг олдини олиш, аниқлаш ва фош этиш, шунингдек, кунлик (жорий) иши ҳисобланган терговга қадар текширув ишларини амалга ошириш вазифаларини дақиқалар ва соатлар бўйича чуқур ўрганиш орқали хизматни тўғри ташкил этиш лозим.

Эксперимент тариқасида энг кам (3 нафар), ўртача (15 нафар) ва кўп (60 нафаргача) тезкор ходимлар фаолият кўрсатаётган туман (шаҳар)ларда Ички ишлар органлари Жиноят қидирув хизматида “Жиноятларни олдини олиш”, “Жиноятларни аниқлаш ва барҳам бериш”, “Жиноятларни фош этиш” ва “Терговга қадар текширувни амалга ошириш” номли бўлим ва бўлинма (гуруҳ)лар ташкил этиш лозим, агарда ижобий самарага эришилса, бошқа ҳудудларда ҳам ушбу амалиётни кенг жорий этиш керак. Асосан тўрт йўналишларда тезкор-қидирув фаолияти вазифаларини самарали ҳал этишга эътибор қаратилиб, туман (шаҳар)даги ижтимоий-криминоген вазият оғир бўлганида кўшимча равишда ИИВнинг бошқа соҳавий хизматларидан ёки юқори турувчи тезкор бўлинмаларидан ходимларни ҳудудий ИИОлари раҳбарининг фармойишига асосан “Жиноятларни олдини олиш”, “Жиноятларни аниқлаш ва барҳам бериш”, “Жиноятларни фош этиш” бўлинмаларига кўшимча куч сифатида жалб этилиши, *биринчидан*, тезкор ходимлар ТҚФ вазифаларини ҳал этишга ихтисослашади; *иккинчидан*, тезкор ходимлар томонидан жиноятларнинг олдини олиш вазифаси таъминланади; *учинчидан*, тезкор ходимнинг иши самарали ташкил этилади; *тўртинчидан*, фуқароларнинг мулкӣ ҳуқуқи ва ундан эркин фойдаланиши таъминланади.

Мазкур ислоҳотларни амалга оширишда тезкор-қидирув фаолиятини идоравий назорат қилувчи раҳбарлар, ходимларни суткалик навбатчиликка тушиши ва эртаси куни дам олиши; касал бўлиши ва меҳнат таътилига чиқишини инобатга олиши лозим. Шунингдек, терроризмга қарши курашиш, қидирув ишини ташкил этиш ишлари ҳам эътибордан четда қолдирмаслиги лозим. Бунинг учун соҳада бюрократия, йиғилишбозликдан воз кечилиб, ходимларнинг вақтини олмаслик керак. Масалан, йиғилиш ҳар куни эрталаб соат 08:30 дан 09:00 гача ташкил этилиб, бажарилган ишлар

натижасини (кечқурун йиғилишга чақирмасдан) онлайн режимда масофадан туриб сўраш, ўрганиш, терговга қадар текширув ишларнинг реал ҳолатни “Е – материал” тизими орқали ўрганиш; тезкор ходимларни хизмат ҳудудига бориб кунлик ишини назорат қилиш орқали ижобий самарага эришилади. Бундан ташқари, тезкор ходимнинг фаолиятига доир махсус балл йиғишга оид йўриқномасига зарурат бўлганида ўзгартириш киритиш талаб этилади. Шунингдек, ҳозирда ахборот технологиялари соҳасида (кибер) жиноятлар салмоғи жиҳатдан ошиб бораётгани, кибержиноятларни аниқлаш ва фош этиш билан шуғулланувчи ходимлар бор-йўғи 5-10 фоизни ташкил этаётганлигини инобатга олиб, туман(шаҳар)ларда ИТ соҳасида билимга эга мутахассисларни кўпайтириш масаласига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Тезкор бўлинмаларнинг жиноятларни олдини олиш, аниқлаш, барҳам бериш ва фош этиш фаолиятини назорат қилиш ҳар ой ҳудудий прокурорлар томонидан амалга оширилиши тўғри бўлади. Ойида бир маротаба тезкор бўлинмалар томонидан ўтказилган тадбирлар ҳақида ҳисоботни прокурорга тақдим этилиши, ушбу ҳисоботлар қуйидаги: 1) ўтказилган умумий, махсус, яққа ва профилактик тадбирлар сони; 2) профилактик тадбирлар ўтказилган жойи ва иштирокчилар сони; 3) жиноятларнинг сабаб ва шароитлари ўрганилганлиги; 4) аниқланган жиноятларнинг сони ва жойи; 5) олди олинган жиноятларнинг фош этилганлик сони ва жойи; 6) жиноят содир этган шахсларнинг шахсига оид маълумотлар; 7) ўтказилган ТҚТларининг номи ва сони; 8) ўтказилган махсус профилактик тадбирларининг номи ва сони; 9) тадбир давомида аниқланган нарса буюмлар сони (миқдори); 10) тадбир давомида қидирувдаги ушланган шахсларнинг сони; 11) тадбирда иштирок этган ходимлар ва фуқароларнинг сони; 12) тадбир натижалари юзасидан қабул қилинган қарорлар сони (жиноят ишини қўзғатишдан рад этилди; тергов органига тақдим этилди; тегишлилиги бўйича юборилди) каби йўналишларда тузиб, прокурорга тақдим этилади. Прокурор тезкор хизмат томонидан тақдим этилган ҳисоботни таҳлил қилиб, ходимнинг фаолиятига объектив баҳо бериши, яхши натижаларга эришишга ҳисса қўшган субъект (ходим ва фуқаро)ларни рағбатлантириш, кўрсаткичлари қониқарсиз деб топилган ходимларга нисбатан тегишли чора-тадбирларни амалга ошириш ҳақида ҳудудий ички ишлар органи раҳбарига таклифлар ва келгусида амалга оширилиши лозим бўлган чора-тадбирлар ҳақида кўрсатмалар юбориши лозим деб ҳисоблаймиз.

Ички ишлар органлари тезкор хизматларининг замонавий қиёфасини яратишда, ушбу фаолиятни босқичма босқич рақамлаштириш [8]; ТҚФда ахборот коммуникациялари ва технологияларидан кенг фойдаланилиши лозим. Тизимда электрон рақамли имзонинг замонавий усулларида (*қўл бармоқ изи; QR-код ва бошқ.*) фойдаланиш шунингдек, таҳлил ишларини амалга ошириш орқали тезкор бўлинмаларнинг келгусидаги 5-10 йиллик фаолиятни прогноз, башорат қилиш ва жиноятларнинг самарали фош этишда сунъий идрокнинг [9] имкониятларидан кенг қўллаш зарурдир.

Фаолиятни рақамлаштиришда тезкор бўлинмаларнинг кундалик иш фаолиятини онсон ва қулай бўлишига катта эътибор қаратиш, масалан барча журналларни, тезкор карточкаларни электрон шаклда юритилиши ва ўзаро ёзишмаларни махсус ёпиқ локал тармоқ асосида юборилишини йўлга қўйиш. ИИВнинг соҳавий хизматлари ҳамда бошқа давлат органлари билан логин ва парол билан электрон почта орқали ёзишмаларни амалга ошириш керак.

Статистик маълумотларнинг таҳлиliga кўра, 2018 – 2023 йилларда Республикамиз ҳудудида кибермаконда содир этилаётган жиноятларнинг салмоғи жуда ошиб бораётганлиги туфайли, тезкорлик билан фуқароларнинг банк пластик карталарининг ҳисобидан пул ечиб олинishi (ўғирланиши)ни зудликда тўхтатиш учун ҳозирда банк муассасалари билан электрон шаклда ёзишмаларни амалга оширишни талаб этмоқда. Ушбу жараён жиноятиши қўзғатилганидан кейин ўтказилаётгани тезкор ҳаракатланишга салбий таъсир кўрсатмоқда, оқибатда жабрланган фуқароларга етказилган мулкий зарар қопланмасдан [10] қолишига олиб келмоқда. Бундай ҳолатларнинг олдини олиш учун банк сирига оид маълумотни тўплаш тезкор-қидирув тадбирини электрон

шаклда терговга қадар текширувдан бошлаб яъни, ариза ва хабар келиб тушган заҳоти банкга юборишни таъминлашда ички ишлар органлари тезкор бўлинмаларининг қуйи тизими (шаҳар ва туманлар)да “ИО TQFda yozishmalar” номли платформа асосида банк, прокуратура, суд органларининг ходимлари билан логин, парол асосида сўровнома, хат ёзишмаларини йўлга қўйилиши, тезкор-қидирув фаолиятида инсон ҳуқуқларини таъминлашда ҳар томонлама фойдали амалиёт бўларди деб ҳисоблаймиз.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлашда ички ишлар органи тезкор хизматида ахборот таҳлил фаолияти самарали ташкил этилиши зарур. Бунинг учун соҳада таҳлил иши билан шуғуланадиган тезкор ходим сунъий интелект технологияларининг имкониятларидан унумли фойдаланишлари [11] (масалан, жиноятларнинг содир этиш вақти, шароити, жойи, усуллари, шахси ҳақида маълумотларнинг базаларини яратиш), шу орқали, тезкор-қидирув фаолияти соҳада айниқса, кибержиноятларга қарши курашишда, жамоат жойларида, хусусий, давлат объектларида, ўтган (15-20) йилларда содир этилиб қош этилмасдан қолаётган мулкӣ турдаги жиноятларни қош этишда тўғри қарорлар қабул қилиниб, тезкор-қидирув фаолияти вазифалари ижобӣ ҳал этилишига эришилади.

Шунингдек, ички ишлар органлари тезкор бўлинмаларига Тезкор (ягона) бошқарув марказининг ахборот тизимларидан тезкорлик билан фойдаланиши учун имконият яратиш. Натижада содир этилаётган барча турдаги (*жиноят қидирув; иқтисодий ва бошқ.*) жиноятларнинг “иссиқизи” да қош этишга, содир этилиши мумкин бўлган ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг барвақт олдини олиш борасида зарур чора-тадбирлар белгиланиши мумкин. Бунинг учун ички ишлар органлари тезкор бўлинмалари таркибида Тезкор бошқарув маркази билан тезкор ҳамкорлик қилувчи штат бирликларини жорий этиш ва марказга келиб тушаётган маълумотларни зудликда таҳлил қилиш асосида идоравӣ назорат қилувчи орган раҳбарига тақдим этиш лозим.

Тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи ваколатли давлат органлари фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларини чеклаш билан боғлиқ тезкор-қидирув тадбирлари (*банк сирига оид маълумотларни тўплаш; турар жойларни текшириш; почта, куръерлик жўнатмалари ва телеграф хабарларини назорат қилиш; телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшитиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш; абонентлар ёки абонент қурилмалари ўртасидаги боғланишлар тўғрисида ахборот олиш*)ни ўтказишда жиноят ишлари бўйича ваколатли судьядан рухсат (санкция) олишда қандай ҳужжатлар тузилиши ва қанча муддатда ҳужжатлар тақдим этилиши, кечиктириб бўлмайдиган вазиятларда тадбирни ўтказишга ким рухсат бериш тартибини тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи органларнинг идоравӣ ҳужжатларида конкрет белгилаш талаб этилади.

Бундан ташқари, ҳамкорлик масаласига ҳам алоҳида эътибор берилиб, ушбу ишларни масофадан туриб, электрон тарзда амалга ошириш лозим. Бунинг учун ИИВнинг соҳавӣ хизматлари билан *ички*, фуқаролик жамияти институтлари ва бошқа давлат (ТҚФ) органлари билан *ташқи*, хорижий давлатларнинг ваколатли органлари ва турдош халқаро ташкилотлар ходимларининг жиноятчиликка қарши курашишда *халқаро* ҳамкорликдаги махсус тадбирларнинг самарали ўтказилишида ахборотлар алмашинувининг тезкорлигини таъминлашга аҳамият бериш лозим. Мазкур масала бўйича маҳаллий дастурчиларнинг имкониятидан унумли фойдаланиб, “**Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning hamkorligi**” номли платформасини ишлаб чиқиш. Ушбу тизим орқали ҳуқуқ тартибот органларининг барча соҳавӣ хизматлари, фуқаролар, бошқа давлат органлари ҳамда чет эл давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан халқаро ҳамкорлик иши амалга ошрилади. Бунда ҳар бир фойдаланувчи шахсий логин ва пароли асосида платформага кириш ва ундан унумли фойдаланиш имконияти яратилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. World Justice Project. Measuring the Justice Gap // <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/access-justice/measuring-justice-gap>;
2. Crime Rate by Country 2024 // <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/crime-rate-by-country>;
3. Каримов В.Г. Тезкор-қидирув қонунчилиқни ривожлантиришнинг айрим масалалари // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари ахборотномаси. – 2018. – № 1 (33) – Б. 24-29.;
4. United Nations Uzbekistan // <https://uzbekistan.un.org/>;
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi «O‘zbekiston – 2030» Strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni // <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>;
6. Какая работа проделана в 2023 году в республике по предупреждению и профилактике правонарушений? 28.02.2024 // <https://senat.uz/oz/events/post-1844>;
7. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабрдаги ЎРҚ-344-сон “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонуни // <https://lex.uz/uz/docs/2107763>;
8. Осипенко Анатолий Леонидович Оперативно-розыскная деятельность в информационном обществе: адаптация к условиям цифровой реальности // Научный вестник Омской академии МВД России. 2019. №4 (75). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/operativno-rozysknaya-deyatelnost-v-informatsionnom-obschestve-adaptatsiya-k-usloviyam-tsifrovoy-realnosti> (дата обращения: 03.11.2024);
9. Иван Александрович Завьялов ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАСКРЫТИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ // Вестник Московского университета МВД России. 2021. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-ispolzovaniya-iskusstvennogo-intellekta-v-raskrytii-prestupleniy> (дата обращения: 03.11.2024).
10. Иванов Пётр Иванович Оперативно-розыскное противодействие киберпреступлениям (проблемы и пути их решения) // Труды Академии управления МВД России. 2022. №4 (64). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/operativno-rozysknoe-protivodeystvie-kiberprestupleniyam-problemy-i-puti-ih-resheniya> (дата обращения: 03.11.2024);
11. Ахмет Бахтиярович Акимов Жамоат хавфсизлигини таъминлашда техника воситаларини қўллашнинг ўзига хос жиҳатлари // Academic research in educational sciences. 2022. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhamoat-havfsizligini-taminlashda-tehnika-vositalarini-llashning-ziga-hos-zhi-atlari> (дата обращения: 03.11.2024);